

Högskolan Kristianstad

291 88 Kristianstad

044-20 30 00

www.hkr.se

Examensarbete

Grundnivå, 15 högskolepoäng

Förskolläraryrket

Demokrati i förskoleklass

- En studie om hur förskollärare kan förhålla sig till demokrati i förskoleklassens verksamhet och hur demokrati kan synliggöras för barnen

Författare

Sara Olsson

Vjollca Sumaj

Handledare

Anna Linge

Examinator

Charlotte Tullgren

Abstract

Denna studie syftar att få kunskap om hur demokrati kan se ut i olika förskoleklasser.

Eftersom demokrati är ett brett område har vi valt att avgränsa begreppet till utbildning och samhälle.

I vår undersökning har vi utgått ifrån teoretikern Johan Dewey som lyfter demokratis roll i undervisningen och i dagens samhälle.

Undersökning utgår ifrån en kvalitativ metod som bygger på intervjuer och observationer. Vi har intervjuat åtta förskollärare som arbetar i olika förskoleklasser i samma kommun. Intervjuerna och observationerna har gått ut på att få en bredare bild av hur förskollärarna ser, förhåller sig och arbetar med demokrati i verksamheten tillsammans med barnen.

Resultatet visar att förskollärarna i vår studie har en viss förståelse kring begreppet *Demokrati*, däremot tycker dem att det är ett väldigt stort och avancerat begrepp som innefattar många olika faktorer. I resultatet framkommer det att man inte samtalar om begreppet demokrati med barnen i förskoleklasserna utan förskollärarna agerar till viss del demokratiskt utan att reflektera över det. Deras synsätt kring demokrati är att involvera barnen i verksamheten, så att barnen känner sig viktiga och delaktiga i sin vardag, men i den praktiska verksamheten är det lätt att man glömmer bort de teoretiska aspekterna.

Nyckelord: Delaktighet, Demokrati, förhållningssätt, Förskollärare, Inflytande, samhälle, synsätt.

Förord

Vi vill börja med att tacka alla forskollärare som tog sig tid till att medverka i vår studie, utan dem hade det inte varit möjligt att utföra studien. Vi vill också tacka vår handledare som har hjälpt oss under arbetets gång. Slutligen vill vi tacka alla nära och kära som har stöttat oss hela vägen.

Tusen tack!!

Kristianstad Högskola, 2015

Olsson, Sara och Sumaj, Vjollca

Innehållsförteckning

1	Inledning och Bakgrund.....	1
1.1	PROBLEMBESKRIVNING.....	2
1.2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
2	Teoretisk utgångspunkt.....	4
2.1	SAMHÄLLE, UTBILDNING OCH INDIVID	5
2.2	SAMSPEL OCH KOMMUNIKATION.....	6
2.3	INTELLIGENT ACTION OCH LEARNING BY DOING.....	6
3	Litteraturgenomgång	8
3.1	VAD DEMOKRATI KAN INNEBÄRA I FÖRSKOLANS DAGLIGA VERKSAMHET	8
3.2	VIKTEN ATT ARBETA MED DEMOKRATI I FÖRSKOLANS VERKSAMHET	10
3.3	PROBLEMATIK SOM KAN UPPKOMMA NÄR MAN ARBETAR MED DEMOKRATI I DEN DAGLIGA FÖRSKOLEVERKSAMHETEN	12
4	Metod.....	14
4.1	METODVAL	14
4.2	KONTAKT.....	14
4.3	INTERVJUER	15
4.4	OBSERVATIONER.....	15
4.5	MATERIAL	16
4.6	URVAL	17
4.7	GENOMFÖRANDE	18
4.8	ETISKA ÖVERVÄGANDE.....	18
4.8.1	<i>Informationskravet.....</i>	<i>18</i>
4.8.2	<i>Samtyckeskravet.....</i>	<i>19</i>
4.8.3	<i>Konfidentialitetskravet.....</i>	<i>19</i>
4.8.4	<i>Nyttjandekravet.....</i>	<i>19</i>
5	Resultat.....	20
5.1	FÖRSKOLELÄRARNAS SYNSÄTT PÅ DEMOKRATI.....	20
5.2	FÖRSKOLLÄRARENS FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL DEMOKRATI	21

5.3	HUR FÖRSKOLLÄRARNAS SYNLIKGJORDE DEMOKRATIN FÖR BARNEN	22
6	Analys av Resultatet	24
6.1	SAMSPEL/ KOMMUNIKATION	24
6.2	UTBILDNING OCH SAMHÄLLE	26
6.3	INTELLIGENT ACTION & LEARNING BY DOING	27
7	Diskussion	30
7.1	METODDISKUSSION	30
7.2	RESULTATDISKUSSION	31
7.3	VIDARE FORSKNING	35
8	Sammanfattning	36
	Referenser	37
	Bilagor	40

1 Inledning och Bakgrund

Vår teoretiska utgångspunkt kommer från Dewey tankar kring demokrati, som syftar på att utbildning i grund och botten skapar demokratiska samhällsmedborgare, som kan möta sin omvärld genom tanke och handling (Dewey, 1999). I analysen av vårt material kommer vi att utgå ifrån Deweys teoretiska begrepp om *samspel och kommunikation, utbildning och samhälle samt Intelligent action och Learning by doing*.

Det talas mycket om demokrati och det dagliga arbetet kring demokrati som ska genomsyra verksamheten. Pramling [Samuelsson](#) och Sheridan (2003) framhåller att demokrati är en rådande diskurs i förskolans verksamhet. Men vad är egentligen demokrati i förskolans vardag? Ribaeus (2014) framhåller i sin avhandling att "demokrati kan definieras på många olika sätt och kan innefatta många olika saker i olika sammanhang för olika människor" (Ribaeus, 2014 s.43). Hur man sedan ska arbeta med detta i praktiken och hur detta ska tolkas, har varit en huvudfråga under lång tid inom skolväsendet.

Demokrati begreppet har en central roll i skolans styrdokument och man ska arbeta aktivt för att synliggöra demokratin. Ett utdrag ur Lgr 11 som betonar detta lyder enligt följande

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. (Lgr 11, s. 8).

Demokratiuppdraget har haft mer eller mindre vikt genom åren och det fanns inga tydliga föreskrifter om demokratin. Efter andra världskrigets slut på 1940-talet, började dåvarande skolkommision värna om demokratin i skolans värld. De satte upp 17 punkter som handlade om att fostra demokratiska människor (Nykänen, 2009). Detta fokus varade dock inte länge förrän andra starka aspekter tog över som t.ex. att skaffa välutbildad arbetskraft. Från 1990-talet och början av 2000-talet blev demokrati- och värdegrundsfrågorna åter centrala i både skolan och i samhället. I

dagens samhälle är demokrati en självklar rättighet som lätt tas förgivet och i skolans värld har demokratifrågorna hamnat i bakgrunden och starkare fokus har lagts på exempelvis läs- och skrivinlärning (Ribaeus 2014).

Ribaeus, (2014) refererar till (James & James, 2004) som framhäver att det under 1980-talet framkom ett barndomssociologiskt perspektiv där man började betrakta barn som samhällsmedborgare. Barn och barndom började uppmärksammas som en politisk aspekt, genom bland annat FN:s konvention om barnets rättigheter som antogs 1989. Man har på senare år börjat se barn som individer med egna rättigheter. FN:s konvention artikel 12 belyser att alla barn har rätt till att bli hörda. De har också rätt till att vara delaktiga och involverade i olika beslut som påverkar dem. Rättigheter kring delaktighet och inflytande utgör ett politiskt perspektiv av den moderna barndomen och av de institutioner där barn idag tillbringar större delar av sin tid. En av huvudpunkterna i FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonvention, 2009) handlar om rätten att bli hörd (Ribaeus, 2014).

I tidigare forskning lyfts liknande aspekter på demokrati. Forskning visar att förskollärarna tycker att de arbetat med demokrati aktivt i förskolan, dock har inte barnen i skolan haft samma uppfattning om detta och känt att de inte får vara tillräckligt delaktiga i verksamheten (Arnér,2009; Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2011; Bae, 2009; Vetenskapsrådet, 2002; Åberg & Lenz Taguchi, 2005; Tellgren, 2004; Lpfö 98 rev. 2010; Pramling [Samuelsson](#) & Sheridan, 2003; Ribaeus, 2014). Så hur kan man få barnen delaktiga?

1.1 Problembeskrivning

En viktig aspekt som Dewey tar upp är att alla ska vara jämlika i både samhället och i skolans väsen oavsett vilken bakgrund och livsvillkor man har. Dewey belyser att många tycker demokrati är ett svårt begrepp som man helst undviker att använda i skolans värld, man bör inte se det som något främmande utan som ett begrepp som bör genomsyra hela skolvärlden i både praktik och teori (Rönström, 2003, s.72).

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att få kunskap om hur demokrati kan se ut i olika förskoleklasser.

Vår frågeställning är:

Hur kan förskollärare i olika förskoleklasser förhålla sig till och arbeta med demokrati i den dagliga verksamhet och hur kan detta synliggöras för barnen.

2 Teoretisk utgångspunkt

I följande avsnitt skildras den teoretiska utgångspunkten som är relevant för undersökningen utifrån det formulerade syftet. Här kommer vi att redovisa John Deweys teoretiska perspektiv kring utbildning och demokrati. Vi har även använt Deweys begrepp *Samspel och Kommunikation, Utbildning och Samhälle* samt *Learning by doing* när vi har analyserat resultatet.

Vi utgår ifrån Deweys synsätt kring demokrati och utbildning. Deweys synsätt avspeglar sig på en social gemenskap där människor gemensamt utvecklar samhället och i detta avseende lyfter han fram utbildningen som en helt avgörande aspekt för att utveckla demokrati (Biesta, 2003). Biesta, (2003) hänvisar till John Dewey som framhåller att demokratins själva idé ”måste ständigt upptäckas och återupptäckas, omformas och omskapas. Dewey var en modern filosof som ständigt strävade efter ett bättre samhälle. Arbete, makt och pengar hade ingen betydelse. Dewey (2004) strävade efter ett samhälle där öppen kommunikation och ett samspel mellan invånarna skulle finnas. Han ville att alla skulle ha en möjlighet att finna sin plats i samhället och känna sig delaktiga. Demokrati var ett instrument för att uppnå detta. Deweys (1999) kärnfrågor om skolans roll i ett demokratiskt samhälle ser vi som en viktig utgångspunkt för vårt arbete. Dewey framhöll att ”*Grunden för den stora gemenskapen ska utvecklas i skolan genom delade erfarenheter och genom delaktighet i demokratiska processer*” Dewey (2004, s82). I vår undersökning kommer vi att ta till vara på pedagogernas synsätt och förhållningssätt till att inkludera barnen i demokratiska processer genom bland annat *Samspel och Kommunikation, Utbildning och Samhälle samt Intelligent action och Learning by doing*. Vi har utifrån Deweys begrepp såsom *samspel och kommunikation, utbildning och samhälle samt intelligent action och learning by doing* analyserat och diskuterat det resultat som vi har fått fram genom våra intervjuer och observationer. Dewey betonar att dessa begrepp har stor betydelse när man ska inkludera barnen i demokratiska processer.

Dewey (2004) utgår ifrån teorin om pragmatismen. En förenklad beskrivning av pragmatismen är att det är en form av nyttofilosofi. Han använder sig därför av begreppet nytta, han menar att varje modern pedagogik utgår ifrån en relativ

kunskapsuppfattning, där kunskaps värde bestäms av dennas nytta i undervisningen. För Dewey blev pragmatismens nyttobegrepp det enda sättet som kunde avgöra hur och vilken kunskap som var viktigt och hur lärandets akt skulle planeras. Dewey (2004) formade sin egen filosofiska linje, en filosofisk experimentalism. Hans filosofi gick ut på att varje samhällsföreteelse kunde göras till föremål för reflektion, där man inte bara försökte formulera problemet, utan också pröva tänkbara lösningar, gärna i handling, själva målet var inte den viktigaste aspekten, utan hur man kom fram till målet var den viktigaste aspekten.

2.1 Samhälle, Utbildning och Individ

Vi har valt att använda samhälle och individ som utgångsbegrepp i vårt examensarbete. Dewey (1999) behandlar inte relationen mellan individ och omvärld som två skilda faktorer utan ser de som en faktor, utan den enskilda individen kan inte ett samhälle skapas. Dewey (2004) anser att varje enskild individ har eget ansvar att ta del i det demokratiska samhälle som vi lever i. Dock är det i skolans värld denna process startar. Detta gör det viktigt att skolan vilar på en demokratisk grund och att de som arbetar där har ett demokratiskt förhållningssätt så att varje individ har en möjlighet att skapas till en demokratisk samhällsmedborgare. Som så många andra i dagens samhälle ser Dewey (2004) utbildning som ett effektivt verktyg i syfte att forma framtidens medborgare och göra så att samhället kommer vidare i sin utveckling genom nya tankar och idéer. Dewey (1999) belyser att genom utbildning kan samhället formulera sina mål, organisera sina medel och resurser och på så sätt forma sig själv på ett bestämt och planmässigt sätt i den riktning man önskar. Han tar även upp att lärarens synsätt och förhållningssätt till utbildningen har en stor betydelse i skolans värld då de måste leva upp till den plikt de har att skapa demokratiska medborgare.

2.2 Samspel och Kommunikation

Samspel och kommunikation är två begrepp som är väldigt centrala i Deweys tankar. Utan samspel kan inte kommunikation skapas, enligt Dewey (2004) kan man se samspel och kommunikation som en aspekt i stället för två stycken olika. Utan samspel och kommunikation skulle inte ett samhälle kunna skapas, inte heller demokrati eller någon meningsfull utbildning finnas. Genom samspel och kommunikation skapar man ett utvidgat synsätt till olika tankar och idéer. Man kan även dela med sig av sina erfarenheter till sin omvärld och se och tolka dem på olika sätt, eftersom varje individ har ett eget synsätt. Man kan inte förhålla sig opåverkad av det den andra säger utan man ser det från nya perspektiv, inte heller blir den man kommunicerar med opåverkad, detta gör att samspel och kommunikation är viktiga delar i ett demokratiskt samhälle. Dewey uttrycker själv: *"Det är inte bara så att samhället fortlever genom kommunikation- utan man kan mycket väl säga att det existerar i överföring och i kommunikation"* (2004, s38).

Dewey (2004) påpekar även att den sociala miljön är viktig för att barnen ska utvecklas, barnen påverkas av den sociala miljön de har omkring sig. De som arbetar i skolans värld har en viktig del av att se till att barnen har rätt social miljö omkring sig. De ska möta barnen i deras egen erfarenhet och intresse vilket endast är möjligt genom samspel och kommunikation (Dewey, 2004).

2.3 Intelligent action och Learning by doing

Begreppen *Intelligent action* och *Learning by doing* beskriver Dewey med egna ord

Som återspeglar en syn på människan som aktiv gentemot sin omvärld, där utveckling är en arbetsuppgift för människan. I utbildningen måste då eleven ges möjlighet att aktivt pröva och experimentera. (Dewey 2004, s17)

Deweys begrepp *Learning by doing* och *Intelligent action* grundas på att man lär sig genom att aktivt delta i olika aktiviteter, teori och praktik ska ses som ett. *Intelligent action* är det begrepp som Dewey mest använder sig av, *Learning by doing* använder

han nästan endast i *School of tomorrow* som han skrev tillsammans med sin dotter (Dewey & Dewey. 2008). Även har andra efterföljare tagit till sig detta uttryck. Begreppen bygger annars nästan på samma tänkesätt. *Intelligent action* och *Learning by doing* står för att man bör se tanke och handling som ett. Teori och praktik är varandras förutsättningar, inte varandras motsättningar (Dewey & Dewey. 2008).

Dewey (1999) utgår ifrån en filosofisk *experimentalism*, som utgår ifrån att varje samhällsfenomen kunde omvandlas till föremål för reflektion, där problemets lösning inte var den viktigaste aspekten utan själva processen dit, man skulle gärna göra detta genom aktiv handling. *Intelligent action* var målet för denna filosofi. För Dewey är det inte nog med att förmedla kunskaper utifrån en förståelse av elevernas erfarenheter. Man måste gå vidare och stimulera undervisningen på ett sätt att kommande erfarenheter kan leda till ett växande.

3 Litteraturgenomgång

I följande avsnitt skildras vår litteraturgenomgång som vi redovisar i tre olika kategorier. Forskningen lyfter fram vad demokrati kan innebära i förskolan, varför det är viktigt att arbeta med det samt problematik som kan uppstå när man ska arbeta med det i verksamhet. Här presenteras både tidigare och senare forskning. Vi har utgått ifrån studier och litteratur ifrån både förskolans och skolans värld.

3.1 Vad demokrati kan innebära i förskolans dagliga verksamhet

Enligt Ribaeus, i sin avhandling om *Demokratiuppdrag i förskolan* (2014) kan demokrati avgränsas på olika sätt och demokrati kan betyda olika saker i olika sammanhang för olika personer. Hur detta ska omsättas och hanteras i det vardagliga arbetet i verksamheten har varit och är en central aspekt som diskuterats under långa perioder både i förskolan och skolan (Ribaeus, 2014). Dewey (2004) belyser att begreppet demokrati inom skolans handlar om förhållandet mellan individ och samhälle. Ett samhälle som kan kalla sig demokratiskt måste förhålla sig till vissa faktorer, som t ex att alla är lika värda och allas röster ska kunna komma fram. Detta gäller samma sak om skolans demokratiska grund. För att få en demokratisk anda måste alla som är delaktiga i skolans värld ha ett demokratiskt synsätt och förhållningssätt gentemot varandra. Skolans arena skapas av individer som har ett socialt samspel mellan varandra. I olika situationsbundna sociala miljöer skapas olika sociala regler gentemot hur man ska förhålla sig till varandra. Detta medför hur olika samspel och kommunikationer ser ut vid olika situationer, vilket medför vilken grad av demokrati som skapas.

En viktig del av demokrati är att kritiskt granska sitt eget synsätt på demokrati, därför tycker vi att det är viktigt att gå tillbaka till sig själv och reflektera över vad begreppet demokrati kan innebära för oss själva. För oss handlar demokrati om ett ömsesidigt samspel mellan pedagogerna och barnen. För att det ska uppstå demokratiska processer tycker vi att det är viktigt att förskollärarna inkluderar och gör barnen delaktiga i den vardagliga verksamheten genom att ta tillvara på barnens intressen, tankar och idéer. Något som även Ribaeus (2014) styrker är att demokrati handlar om

att göra barnen delaktiga i den värld som vi lever i och föra de kunskaper som vi har vidare men också får vi inte glömma att skapa utrymme för barnens egna initiativ (Ribaeus 2014). I sin avhandling lyfter Ribaeus, (2014) att många förskollärare upplever att demokratibegreppet är svårt att arbeta med eftersom det innefattar så många faktorer. Dewey (1999) motsätter detta och belyser att demokrati inte ska ses som ett arbetsmoment, utan något som ska ligga till grund i både skolan och samhället. Ribaeus 2014, hänvisar till (Dahl, 1989) som uttrycker att demokratibegreppet kan uppfattas både som en livsform och som en beslutsform. Vidare understryker författaren att den vanligaste definitionen är demokrati som beslutsform vilket innebär att demokrati tolkas som folkets styre. (demos: folket och kratos: styrning). Även Biesta, (2003) definierar demokrati som något som handlar om att människor lever och tillsammans konstruerar det politiska och sociala livet, och att det inte bara handlar om styrning. I ett samhälle som konstrueras av relationer mellan människor och som även kallar sig demokratiskt finns det förväntningar om att dessa mellanmänniska relationer har vissa demokratiska kvaliteter. Det kan röra sig om öppenhet, ansvarstagande och respekt och att vårt synsätt återspeglar sig på att vi ser varandra som jämlika, att vi visar varandra solidaritet. Dessa aspekter berör och väger tungt i utbildningen understryker Biesta, (2003). Vi kan även se att Qvarsell i sin studie om Demokrati som möjlighet i små barns liv och verksamhet (2011) i tidskriften nordisk barnehagenforskning, understryker vikten av respekt och att det mest centrala i demokrati handlar om att bemötas med respekt och få möjlighet att uttrycka sig. Författaren uttrycker även att detta kan vara en svår utmaning med yngre barn men att det är en plikt att få in det i den dagliga verksamheten (Qvarsell, 2011). Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) motsätter sig detta synsätt i sin avhandling om delaktighet som värdering och pedagogik och belyser att det svåra utmaningen inte beror på barnens låga ålder, utan på förskollärarnas synsätt till demokrati.

Arnér, (2009) påpekar att demokrati i förskolan/förskoleklassen innebär att barnen ska få vara med och prata om det som berör dem och att låta deras idéer och tankar bli hörda. Dewey (1999) påpekar dock att demokrati är så mycket mer än att bara lyssna på barnens idéer och tankar. Demokrati är något som ska genomsyra hela verksamheten, planeringen och förskollärarens syn- och förhållningsätt. Arnér (2009) förklarar att demokratiarbetet ska belysa att barnen ska förstå deras värde och att förskolelärarna ska utgå ifrån läroplanen och uppfylla denna (Arnér, 2009). Skolverket

menar att de vuxna måste vara förebilder i sin fostransroll, vilket betyder att deras agerande bidrar till den förståelse som barn och unga får av begreppen demokrati, tolerans och respekt ([Lpfö 98 rev. 2010](#)). I Pramling [Samuelsson](#) & Sheridan, (2003) studie om delaktighet och pedagogik kom de fram till att Barns delaktighet oftast inte blir till en pedagogisk fråga, därför att utbildning och kunskap om hur man ska analysera det material man fått in genom olika observationer inte finns. Pedagogerna känner sig osäkra på hur man tillämpar kunskapen från dokumentationen och där efter uteblir barnens möjlighet att påverka sin delaktighet i verksamheten.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) framhäver en operativ demokrati vilket innefattar tolkningar av att lyssna på barnen, samtala med barnen men även att lära barnen ta ansvar. Vad demokrati betyder för pedagogen avgör vad som avspeglas på det förhållningssätt som förskolläraren har till barnen. Det handlar om hur man förhåller sig till relationer och hur man låter barnen att interagera. Karaktäriseras detta av respekt eller är det mer kontroll? ”Hur vi pedagoger förhåller oss till rättvisa påverkar naturligtvis hur barnen kan tänka” (Åberg & Lenz Taguchi, 2005 s, 72). Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar också som Johansson och Johansson (2003) att det beror helt och hållet på vilket sätt man väljer att se på barnen och att det är sättet som man bemöter dem på som spelar roll för vilken barnsyn man har. Ingen blir demokratisk av sig själv. För att en demokrati ska kunna utvecklas och fungera så måste den bygga på att människor strävar efter och inser att var och ens ansträngningar behövs för att föra in en ansvarsfull tillvaro för att den ska kunna skapas. Att lyfta fram barns inflytande och delaktighet som betydelsefullt i arbetet med barn är något viktigt.

3.2 Vikten att arbeta med demokrati i förskolans verksamhet

Ribaeus, (2014) framhäver att det finns en rådande diskurs om att skolan ska fungera som en demokratisk arena och att den genom sin utbildning ska kunna influera det förhållningssätt som unga människor har till demokrati. Persson (2010) betonar att i styrdokumenterna framhålls förskolans och skolans särskilda ansvar för utbildning och fostran i och för demokrati. Ribaeus, (2014) framhåller att när förskolorna använder

sig av ett demokratiskt arbetssätt främjar det inte bara barnens rättigheter, utan deras demokratiska förmågor omfattas också på ett sätt som är positivt för ett samhälle följt av demokrati. Som tidigare nämnts är det noggrant framskrivet i våra styrdokument att pedagoger som arbetar i förskolan ska arbeta med demokrati och att det råder förväntningar på förskollärarna att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Det uppges också att denna värdegrund ska utmärka verksamheten i förskolan och att den ger uttryck för det etiska förhållningssätt som ska råda (Lgr 11). Förskollärarna ska möjliggöra att dessa grundläggande värden tydliggörs och att barnen får tillägna sig dem genom konkreta upplevelser i en verksamhet som bedrivs under demokratiska former (Ribaeus, 2014) på detta vis antas att grunden för aktiva ansvarstagande samhällsmedborgare ska läggas. Med utgångspunkt i detta fokuseras demokratifrågorna när förskollärarna planerar förskolans innehåll och verksamhet. Det mest vanliga sättet att förstå relationen mellan demokrati och utbildning är en förståelse där utbildning ges rollen att förbereda barnen vidare i deras framtida deltagande i det demokratiska livet. Med detta synsätt blir utbildningens uppgift att undervisa om demokrati och demokratiska processer (Biesta, 2003). Demokrati och delaktighet är en viktig aspekt i den dagliga verksamheten för att barn ska kunna göra sina egna röster hörda och de bör även vara med och fatta beslut om sådana saker som rör deras vardagliga liv i institutionerna såsom t.ex. pedagogiska processer. En viktig del i förskollärarnas arbete är att kunna tolka barns viljor och lyssna på vad barnen verkligen uttrycker och säger, samt att ha kunskap om begreppet barns perspektiv och utgå ifrån detta när de planerar aktiviteter i förskoleklassen. Pramling Samuelsson och Sheridan (2001) lyfter att när de har tittat närmare på den litteraturen och studier som finns ute handlar de mest om vad som kan vara intressant för de vuxna och barnen får agera som försökspersoner. De ställer sig frågan om det kan vara så att forskare och vuxna som arbetar ute i skolans värld tycker att barn måste ha ett utvecklat språk och vara äldre för att man ska lyssna på dem och ta deras tankar på allvar? I Pramling Samuelsson och Sheridans (2001) forskningsgrupp finns tydliga motbevis på att det inte behöver vara så och att alla barn kan uttrycka sina viljor på olika sätt, vilket är en grundförutsättning för att kunna ha en demokratiskt grundad verksamhet i alla skolans årskurser (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003).

3.3 Problematik som kan uppkomma när man arbetar med demokrati i den dagliga förskoleverksamheten

Problemformuleringarna som har lyfts fram i vår litteraturundersökning har återspeglats på hur barnen ser på demokrati och hur pedagogerna ser på demokrati. De funderingar som dök upp hos oss var varför demokratin inte blir synlig för barnen? Arnér, (2009) belyser att utifrån hennes forskning benämnde många förskollärare samma hinder, det vill säga nedskärningar av resurser, för lite tid för reflektion, för stora barngrupper, för få i personalgruppen, för små lokaler etc. och att lärare inom förskolan har under många år utarbetat traditioner och arbetssätt som anses svåra att förändra, detta påverkar vilken barnsyn man äger. De flesta forskarna är eniga om att barnsynen är en viktig förutsättning för barns demokrati. Det framkommer i bland annat OMEP samt Pramling & Sheridan (2003) artikel att de flesta barnen inte upplever att de styr verksamheten utan de menar att det är personalen som styr (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003; Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2011, Arne, 2011).

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) poängterar att det är viktigt att redan på förskolan att ha ett demokratiskt förhållningsätt och synsätt för att kunna göra barnen delaktiga och skapa en förståelse för hur man ska se och behandla folk i samhället. I yngre barns ålder eller barn med svårigheter att uttrycka sig i det svenska språket handlar det snarare att se på deras agerande och kroppsspråk och tolka detta utifrån ett barns perspektiv. Förskollärarna ska finnas där och ge rätt stöd och handledning inte för att styra barnen (Lindahl, 2005). Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) reflekterar även över i sin studie, att tidigare forskning om demokrati belyser att det viktigaste är att låta barnen komma till tals där de som arbetar i skolans värld tycker att det kan passa och där de tycker att barnen kan klara av att ta ett beslut. De ställer sig frågan ”kan det vara så att forskningen i högre grad studerar barns delaktighet som ett värde än hur barns delaktighet kommer till uttryck som pedagogik?” (Pramling Samuelsson & Sheridan 2003, s79). Denna fråga är något som vi har fastnat för i vår studie och börjat fundera på.

Barnkonventionen poängterar att alla barn är egna individer med egna rättigheter och med rätten till att göra sin röst hörd, men även poängterar de att barn är sårbara och

har rätt till beskydd (Barnkonventionen, 2009). Detta kan skapa viss problematik för både forskare och pedagoger, då en motstridighet skapas. Man ska möta barnen som egna individer, som medmänniskor men man ska ändå se dem som sårbara och att de är beroende av vuxna. Vuxna och barn kan se väldigt olika på vad som är bäst för dem, vuxna tycker det är viktigt för barnen att lära sig följa regler och lära sig bemästra de basala kunskaperna. Det svåra är här att det finns styrdokument och regler på vad barn ska kunna vid en viss ålder och vad de ska ha gjort för aktiviteter med barnen. Barnen förstår inte alltid sitt eget bästa eller vad de behöver för att t ex börja skolan. Här blir en motstridighet mellan barnens viljor och vad styrdokumenten säger (Johansson & Johansson, 2003).

4 Metod

I detta kapitel kommer vi att lyfta fram vilka metoder vi har valt att använda oss av i vår studie. Vi utgår ifrån en kvalitativ metod baserat på intervjuer och observationer. Här redovisas även vår urvalsgrupp, vilket material vi har använt och hur vi har gått tillväga.

4.1 Metodval

Utifrån målsättning att beskriva hur ett urval av pedagoger arbetar i sin verksamhet, använder vi oss av en kvalitativ metod. Genom en kvalitativ metod strävar man efter en helhetsbeskrivning vilket inte är detsamma som om man arbetar utifrån en kvantitativ metod. Kvalitativ metod ger målgruppen större frihet att lämna sina synpunkter än när en kvantitativ metod används. Exempelvis genom en intervju eller genom en fokusgrupp kan personen besvara eller diskutera de aktuella frågorna (Dencombe, 2009).

4.2 Kontakt

Vi valde att skicka ut information och förfrågan om medverkan i vårt examensarbete via mail till olika förskollärare som jobbar i förskoleklass. Vi valde denna metod för att individer som får mailet inte ska känna någon stress eller press utan kan svara i lugn och ro. Mail är även mer miljövänligt än att skicka ut blanketter (Dencombe:2009).

Tanken var att sedan gå vidare med intervjuer, ansikte mot ansikte.

Dock blev vår svarsfrekvens inte särskilt hög, då valde vi att ta kontakt med förskollärarna via telefon detta visade sig vara en populär metod att använda sig av då många av de individer vi kontaktade per telefon sa att mail glömmes man gärna bort, men vid telefon måste man agera direkt. Vi hade tidigare inte valt att ta telefonkontakt, då vi var rädda att detta skulle störa pågående verksamhet och att de

skulle känna sig pressade att medverka i vår undersökning även Dencombe (2009) lyfter fram denna problematik. Dock stärktes vår svarsfrekvens och blev betydligt högre än vid mailkontakten.

4.3 Intervjuer

Vi valde att gå vidare med intervjuer ansikte mot ansikte då vi ville ha direktkontakt med intervjupersonerna ifråga. Genom intervjuer ansikte mot ansikte kan man få en djupare konversation och man kan även utläsa individens kroppsspråk, här kan man utläsa om individen känner sig bekväm eller ej. Detta är en mer tids- och kostnadskrävande metod då man behöver avsätta pengar och tid till eventuella resor till intervjupersonen i fråga. Dock kan man förvänta sig en mer detaljberikad datainsamling och även få ett mer öppet samtal och komma in på djupet kring det man forskar om, då man kan skapa en varmare och tryggare relation till individen. Svarsfrekvensen är oftast högre vid denna typ av undersökning (Dencombe, 2009). Urvalsgruppen är även lättare att uppfylla genom denna metod, då forskaren kan välja ut och se vilken individ den intervjuat och tillfrågar om att bli intervjuad.

4.4 Observationer

Observationer var också en metod som vi valde att använda oss av. Observationer står för iakttagelser av ett specifikt utvalt objekt eller flera objekt, det kan även vara att man tittar närmare på t ex relationer mellan olika individer.

Vi har valt att använda oss av observationer för att kunna jämföra vad intervjupersonerna säger med den praktik de förhåller sig till i verksamheten, även Dencombe (2009) lyfter fram detta som en anledning till att använda sig av observationer. Många individer har ett synsätt men kan förhålla sig till, ett annat förhållningssätt i praktiken. Observationer bygger på vad forskaren ser i den direkta händelsen. Detta betyder att det är en tolkning av vad forskaren ser och förhåller sig till (Dencombe, 2009).

Det finns huvudsakligen två typer av observationsforskning, den systematiska observationen och deltagande observationen. Den systematiska observationen

förknippas med kvantitativa data och statistisk analys, medan den deltagande observationen förknippas med kvalitativa data och ger mer möjlighet att se bakom resultatet av siffror, ställa de didaktiska frågorna.

Det är viktigt att bibehålla den naturliga miljön för att få fram den mest sanna bilden av händelsen man observerar, när en forskare kommer in och observerar kan individerna ändra sitt naturliga förhållningssätt, vilket skapar en osann bild av händelsens vardag. En annan viktig aspekt som Dencombe (2009) framhäver är att det är forskarens syn av händelsen som kommer fram i observation, och vad som kommer fram i en observation beror på vem det är som observerar och vad den har för egna värderingar och förhållningssätt. Det är viktigt att man försöker ta bort sina egna värderingar för att få fram den mest sanna bilden av händelsen.

Vi har valt att utgå från den deltagande observationen då vi har inriktat vår studie på den kvalitativa metoden.

Den deltagande observationen kretsar kring tre olika sätt att observera: Totalt deltagande, deltagande i den normala miljön och deltagande observatör. Vi har valt att använda oss av observationsmetod som den deltagande observatören. Vi är öppna med att vi är där för att observera, och är inte en roll av verksamheten, utan sitter utanför och tittar på. Genom att använda sig av denna metod kan man få individernas godkännande och tänka på de etiska aspekterna (Dencombe, 2009).

4.5 Material

Dencombe, (2009) belyser vikten av att forskaren måste skriva ner sina anteckningar så snabbt som möjligt efter observationen pga. att det mänskliga minnet är bräckligt, om man väntar några dagar är det lätt att glömma bort detaljer som kan anses som små, men kan bli en stor del i arbetet, även är det lätt att glömma bort ens egna tankar om observationstillfället Dencombe, (2009). Därför har vi valt att vid intervjuerna använda oss av ljudinspelningar för att kunna vara fokuserade på samtalet med individen och kunna hålla en diskussion utan att behöva störas av att anteckna. Antecknandet kan även ses som ett stressmoment för den man intervjuar (Dencombe, 2009).

Vid observationerna har vi valt att använda oss av fältanteckningar, detta har vi valt för att vi ska kunna skriva ner det som vi anser viktigt direkt. Eftersom vi inte deltar i aktiviteterna har vi tiden att anteckna ner vad som händer, vi väljer även att sätta oss längst ner i klassrummet för att vi inte ska störa den vardagliga miljön och inte stjäla fokus från aktiviteten som pågår.

Vi kommer även att utgå efter vetenskapliga artiklar samt relevant kurslitteratur för ämnet. Vi har valt att arbeta med varierande metoder eftersom på detta sätt analyseras intervjuerna och kunskapen fördjupas, då kan en "sannare bild" av verksamheten ges. Vi kommer att utgå utifrån vetenskapliga texter samt relevant kurslitteratur.

4.6 Urval

Vi har intervjuat åtta olika förskollärare i fyra olika förskoleklasser. Vi ville skapa en bredare bild av hur man förhåller sig till demokrati och valde då att besöka flera förskoleklasser och intervjuar olika förskollärare. Ville även ha en variation av förskollärarnas yrkeserfarenhet, för att se om de har olika synsätt kring demokrati beroende på om man är nyexaminerad eller har en längre yrkeserfarenhet av läraryrket. Vi har även att observera förskollärarens agerande gentemot hans demokratiska synsätt för att se om praktiken går ihop med teorin och om deras förhållningssätt går samman med deras synsätt kring demokrati. Urvalet kommer att baseras på lämplighet där individer som kan tänkas ha erfarenhet inom det aktuella ämnet tillfrågas. Vi sökte upp förskoleklasser i Kristianstads kommun och tittade efter vilka klasser som hade behöriga förskollärare. Detta gjorde vi för att vi ville intervjuar behöriga förskollärare som har utbildning inom ämnet demokrati. Ett informationsbrev per mail har skickats ut till 10 personer men endast två personer svarade tillbaka. Eftersom det inte var många som svarade valde vi att kontakta olika förskollärare via telefon, även här sökte vi upp telefonnummer till de olika förskoleklasserna. Vår tanke med urvalet var från början att studiera två förskoleklasser som är placerade i kommunens landsbygd, och två förskoleklasser placerade i kommunens statsdel. Detta ville vi för att se om det fanns några skillnader eller likheter mellan hur man arbetar med

demokrati i förskolleklassens verksamhet i de olika områdena. Dock fick vi väldigt låg svarsfrekvens som gjorde att vi inte hade någon möjlighet att välja vilka förskoleklasser vi ville studera, utan vårt urval fick bestå av de förskoleklasserna som svarade ja.

4.7 Genomförande

Vi började med att skicka ut mejl till alla förskollärare som arbetar i olika förskoleklasser i Kristianstad kommun. Eftersom svarsfrekvensen inte var särskilt hög så valde vi att kontakta förskolelärarna genom telefonsamtal. Efter samtalen med förskollärarna i förskoleklasserna fick vi tillåtelse att besöka deras verksamhet och utföra vår studie. Vi började med att observera barnen och förskollärarna, detta eftersom vi inte ville påverka deras förhållningsätt kring hur förskollärarna arbetar med demokrati. Sedan gick vi vidare med intervjuerna. Vi valde att intervjua förskollärarna var för sig på grund av att vi ville ha fram deras enskilda åsikter och tankar. Vi spelade in intervjuerna för att vi ville vara mer aktiva och kunna få med ordagrant vad som sades i intervjuerna. Intervjuerna beräknades ta ca 30 minuter och tidsaspekten var god då det tog i genomsnitt 30 minuter. Vi analyserade materialet genom att lyssna på ljudinspelningarna och skriva ner vad som sades och vad som hade framgått i våra observations anteckningar.

4.8 Etiska övervägande

Vi vill belysa vikten av de etiska aspekterna. En aspekt av detta är att studien ska vara etiskt korrekt utförd. Vetenskapsrådet (2002) tar upp fyra krav som bör uppfyllas.

4.8.1 Informationskravet

Det är viktigt att deltagarna i studierna blir informerade på ett enkelt sätt som är lätt att förstå både skriftligt och muntligt, där syftet med studien framgår på ett

klart och tydligt sätt. Vi har att ge ut blanketter till de inblandade och även samtalat med dem för att förtydliga syftet (Vetenskapsrådet 2002).

4.8.2 Samtyckeskravet

Deltagarna i studien ska själva kunna ta ställning om de vill delta eller ej i vår undersökning. Vi har inte fokuserat på barnen utan fokus har legat på förskolläraernas synsätt och förhållningsätt. Därför har vi valt att inte ge ut blanketter till vårdnadshavarna. Studiens fokus ligger inte på barnen. När vi har observerat har vi tittat närmare på förskolläraernas förhållningsätt gentemot barnen (Vetenskapsrådet, 2002).

4.8.3 Konfidentialitetskravet

Det är av vikt att kunna garantera konfidentialitet för individerna som ingår i vår studie empiri. Detta garanterades genom ett sekretessavtal och att materialet förvaras på ett oåtkomligt sätt för obehöriga. Individerna kommer att benämnas som olika bokstäver som t ex z, z1 samt y samt y1 i materialet och kan därför inte identifieras i resultatet eller i det slutgiltiga examensarbetet (Vetenskapsrådet, 2002).

4.8.4 Nyttjandekravet

Uppgifter kommer endast att användas till den aktuella studien (Vetenskapsrådet, 2002).

5 Resultat

Här presenteras en sammanfattning av våra intervjuer och observationer. Vi använder oss av kodord för att benämna förskoleklasser och förskollärarna. Detta gör vi för att inte namnge deltagarna och förskoleklasserna. Förskoleklasserna anger vi X,Y, Z, W. Vi benämner förskollärarna genom att skriva förskoleklassens bokstav och sätter en siffra efter. Eftersom vi har intervjuat två förskollärarna i samma förskoleklass benämner vi dem antingen med siffran ett eller två beroende på förskolläraren och för att kunna urskilja dessa.

5.1 Förskolelärarnas synsätt på demokrati

Alla intervjuade personer tyckte att demokrati var ett viktigt begrepp både i samhället och i skolans väsen. Många av de intervjuade pratade om att samhällets grund är byggd på den demokratiska anda vi har här i vårt svenska samhälle. Begreppet demokrati var ett stort begrepp att ta in i förskoleklasserna och kunde betyda många olika saker. För de flesta stod begreppet demokrati för jämställdhet, allemansrätt, individens rätt att göra sin röst hörd, samspel och kommunikation. De pratade om att man kunde få in demokrati i förskolan genom att låta barnen få vara med och planera olika aktiviteter, t.ex. idrott.

Förskollärare X2: "Vi låter barnen få vara med och bestämma olika aktiviteter i verksamheten, på så sätt får vi bland annat in demokrati i det dagliga arbetet".

Förskollärare Z1: " Ibland behöver man inte säga så mycket, det gäller att vara lyhörda och lyssna in barnens intresse.

Förskollärare X1: " Det är inte lätt att utöva demokrati såsom läroplanen säger, om barnen hade fått göra vad dem själva vill hela tiden, så hade det blivit kaos.

De påpekade även att man kunde få in demokrati genom att lyssna på vad barnen är intresserade av och planera utifrån deras intresse. Demokratisk handlingssätt i

förskolan kunde även vara att barnen fick lära sig att lyssna på sina kamrater, vänta på sin tur och lära sig respektera olikheter hos andra individer och se att alla människor har ett lika värde.

De tog även upp att de ofta använde sig av ett röst-system för att välja ut aktivitet i förskoleklassen. Många förskollärare tog även upp att det var lätt att handla demokratiskt, men att tanken bakom det demokratiska handlandet inte nådde fram till barnen. De sa att de inte tog upp begreppet demokrati med barnen och inte pratade kring dess innebörd. När vi frågade varför man inte gjorde detta, svarade många att man glömde bort det, och att det var ett för svårt och omfattande ord för barnen i den åldern i en förskoleklass. De sa att de försökte att få in så mycket demokrati i förskoleklasserna som de kunde, men att man inte kunde få in hur mycket som helst pga. olika aspekter som t ex läroplanen, barnens ålder, för stora grupper och för få personal. Många kände att det hade blivit stor press på dem och att de hade strikta läroplaner att följa så man kunde inte ta tillvara på barnens intresse som man kunde göra förr. Nu var det så mycket man skulle hinna med. Även var det en svår balansgång att se till individens bästa eller gruppens bästa. De tog upp att när gruppstorleken hade ökat och personal har minskat är det svårt att se till varje barns behov och intresse och möjligheten till att göra varje röst hörd är nästan minimal.

5.2 Förskollärarens förhållningssätt till demokrati

När vi observerade kunde vi urskilja hur de förhöll sig till demokrati gentemot barnen. Det vi kunde observera utifrån ett demokratiskt perspektiv var att man delvis lät barnen påverka sin vardag. I flera förskoleklasser som vi observerade hade man fokuserat på att barnen skulle få rösta fram olika aktiviteter som de ville göra på idrottslektionen. Detta gjorde de gemensamt och man tog tillvara på barnens intressen och idéer. Förskollärarna benämnde inte begreppet demokrati utan förhöll sig på ett demokratiskt sätt för att få fram ett rättvist val som de förklarade.

Förskollärare W1– ”Ni får rösta så att det blir rättvist”.

På en annan förskola fick vi möjlighet att observera belöningssystemet som de arbetade med, om de hade varit duktiga, gjort något bra eller hjälpt någon annan, skulle de belönas med aktiviteter som barnen gemensamt fick rösta fram. Dock fick barnen endast välja vissa aktiviteter som förskollärarna hade bestämt i förväg. En dag när vi var ute och observerade hade man svenska som fokus. Barnen hade små kort med bilder där de skulle beskriva och de andra barnen skulle få gissa vilket fenomen som beskrevs. Alla barn fick möjlighet att komma fram, välja sitt eget kort och bestämma själva vem som skulle svara. Förskolläraren lät barnen själva få medverka och påverka sina egna val. Vid en morgonsamling som vi observerade hade förskollärarna valt en bok som hen tyckte var bra men som barnen inte alls var intresserade av. Här kunde vi observera att man inte hade tagit tillvara på barnens intresse, barnen började springa runt i klassrummet och skrika att de tyckte att boken var tråkig. Förskollärarna fortsatte läsa boken. Barnen försökte här kommentera innehållet i boken men förskolläraren lät inte barnen komma till tals.

5.3 Hur förskollärarna synliggjorde demokratin för barnen

Intervjupersonerna påpekade att de ofta glömde bort eller tyckte det var för svårt att ta upp begreppet demokrati för förskolebarnen då barnens ålder inte är så hög.

Förskollärare Y: *”Det är svårt att prata om demokrati med barnen när dem är så små”*. De tog upp att man arbetade med olika aspekter av begreppet demokrati som t.ex. allas lika värde, vänta på varandras tur och att göra allas röster hörda. När vi var ute på fältet och observerade kunde vi se väldigt olika resultat på de olika förskoleklasserna vi var i. I vissa av klasserna kunde vi se att barnen fick komma till tals genom att lärarna lät alla barnen komma till tals, men i en annan klass kunde vi se att barnen inte kom till tals utan att det oftast var samma barn som fick tala.

Även var deras inflytande av planeringen i deras dagliga verksamhet väldigt olika i de olika förskoleklasserna som vi observerade. Förskollärarnas synsätt när vi intervjuade var desamma om begreppet demokrati men hur de förhöll sig till barnen skilde sig

markant. I några av förskoleklasserna fick barnen vara med och rösta fram vad de skulle göra för aktiviteter under dagen, där förklarade förskollärarna varför man skulle rösta. Men i en annan fick barnen inte alls vara med i planeringen av dagen. Något barn frågade varför de skulle göra en viss aktivitet och om det måste göra det, då svarade en förskollärare ”ja det måste vi och det är jag som bestämmer vad vi ska göra”. Som tidigare nämnts har vi delat in analysen i tre olika kategorier utifrån Deweys begrepp om demokrati. Kategorierna som redovisas är *samspel* och *Kommunikation*, *Utbildning* och *Samhälle* samt *Intelligent action* och *Learning by doing*. Dessa har vi kunnat kategorisera genom resultatet som vi har fått fram.

6 Analys av Resultatet

Vi kommer nedan att presentera resultatet som vi har fått fram utifrån våra intervjuer och observationer. Vi har delat upp förskolläraernas synsätt genom det som vi har fått fram utifrån intervjuerna och förskolläraernas förhållningssätt utifrån situationerna som vi har observerat när vi har varit ute i verksamheten. Vi kommer att analysera resultatet och relatera detta till vår teoretiska utgångspunkt. Vi har valt att kategorisera vår analys i tre olika begrepp som Dewey belyser, dessa är *Samspel/Kommunikation*, *Utbildning/Samhälle och Learning by doing/ Intelligent action*.

6.1 Samspel/ Kommunikation

I våra intervjuer framhöll man att kommunikation var en viktig utgångspunkt för att kunna framföra demokrati i verksamheten. Ett exempel på att man lyfte denna punkt var att man samtalande med barnen om vad som var rätt och fel, gott och ont. Demokrati är ett begrepp som ständigt återkommer i Deweys (2004) arbeten. Deweys ser demokrati som ett medel inte som ett mål. Genom *Samspel* och *Kommunikation* gör man varje individs röst hörd och alla får komma till tals, utan *Samspel* och *Kommunikation* finns det ingen demokrati vilket Dewey förespråkar. Utan *Samspel* och *Kommunikation* blir det svårt utvecklas till att bli en demokratisk samhällsmedborgare. Dewey förespråkar att skolan har en viktig roll i detta eftersom det är i skolan som man ska lära barnen att göra sina röster hörda och känna sig delaktig i det samhället som dem lever i (Dewey, 2004).

Flera intervjupersoner påpekade att det var viktigt att samtala och involvera barnen i olika sammanhang. De talade om att man lät barnen vara med och bestämma gemensamma beslut, beslut som kunde omfattas av hur vissa aktiviteter skulle utformas som till exempel idrottslektioner. Dewey (1999) lyfter individen och dess sociala sammanhang. Han påpekar att individen behöver samspele med sin omvärld för att utvecklas och att man behöver lära sig sociala regler och förstå sammanhang i den värld man lever och den grupp man ingår i. Begrepp som rättvisa var något som återkom i våra intervjuer, man framhöll även att alla barn skulle få möjlighet att vara med och bestämma. Att göra barnens röster hörda var också en viktig aspekt som

framfördes i intervjuerna. De förklarade att samspelet mellan pedagogerna och barnen var ytterst viktigt för att få en fungerande verksamhet. De intervjuade förskollärarna underströk att de ansträngde sig för att få in barnens intresse, tankar och idéer i sina planeringar, däremot tyckte de att det inte alltid var så lätt, eftersom det var stora barngrupper, många viljor och kort om tid att planera. Som vi kan se utifrån Dewey (1999) så lyfter han att en god kommunikation och interaktion mellan människor är väsentligt och att man bör lyssna på varandras intresse, försöka förstå varandra och utveckla en social medvetenhet. I de flesta observationerna kunde vi se att förskollärarna lät barnen vara med och bestämma till viss del. Vi kunde se att barnen fick vara med och rösta fram beslut gällande aktiviteter som t.ex. idrottslektioner. Men vi kunde också urskilja på vissa förskollärare att saker och ting gick på rutin och att barnen inte fick möjlighet att vara delaktiga i utformandet av aktiviteter eller samlingar. Dewey påtrycker att individen som skall uppfostras är en social individ och att samhället är en likformig enhet av individer. Om man bortser från den sociala faktorn hos barnet, blir det väldigt tomt och bortser man från den enskilda faktorn i samhället, kvarstår bara en motsträvig och livlös massa (Dewey, 1999). Därför menar han att utbildningen måste börja med en psykologisk insikt om barnets kapacitet och dess viljor och detta kan vi endast få reda på genom att kommunicera med barnen. Vi kunde urskilja att i vissa genomförande aktiviteter/lektioner kände barnen sig vilslna, barnen fick bara instruktioner och visste inte vad vissa saker gick ut på, barnen ställde många frågor och sprang runt istället. Vi tolkade att det inte alltid fanns något tydligt *samspel* eller *kommunikation* fast att man hade tryckt på att det var viktigt i alla sammanhang. I detta avseende framhåller Dewey att pedagogernas roll är att vägleda, organisera och styra samspelet mellan en föränderlig omgivning och en växande individ. Han påpekar också att demokratins skola behöver vara en miljö för barnens uppväxt. Han ”lyfter fram att barnens individualitet och personliga förutsättningar bör inte bara uppmärksammas av skolan utan också respekteras och vara själva utgångspunkten” (Dewey 2004 s. 35).

6.2 Utbildning och samhälle

Utbildning och *samhälle* är två aspekter som alla förskollärare förespråkade när vi samtalade om förskollärarnas förhållningssätt och synsätt kring demokrati i förskolan. Enligt Dewey (2004) är demokrati i samhället väldigt viktigt eftersom människor är verksamma i det demokratiska samhället varje dag. Han menar att utbildning konstruerar människors syn på verkligheten och det är genom samhället som människorna får sin undervisning. Våra intervjupersoner påpekade att deras förhållningssätt kring demokrati och synsätt på demokrati spelade stor roll i barnens utbildning just för att kunna skapa demokratiska samhällsmedborgare. Förskollärarna påpekade att de som förebilder hade mycket att leva upp till och lägga till grund för barnen. Detta i enighet med Dewey (2004) som menar att skolan och samhället måste gå hand i hand. Dewey lyfter att det vi praktiserar och gör i utbildningen gemensamt med andra är moralisk kunskap. Dewey menar att det är genom utbildning som man har möjlighet att utveckla tankarna om hur man bör leva utifrån filosofin om människans synsätt. Han menar på att om man ska påverka elevernas liv genom utbildning bör man ha ett filosofiskt förhållningssätt där alla strävar efter ett demokratiskt samhälle på olika sätt (Dewey, 2004). Alla förskollärare svarade att demokrati var en central aspekt att arbeta med i verksamheten, eftersom de anser att det är i tidig ålder man lär barn att bli demokratiska samhällsmedborgare. Får barnen vara med och rösta fram beslut, det kan gälla små beslut som till exempel idrotten menar de att barnen förbereder sig för hur de ska agera i samhället både nu och i framtiden, vilket även lyfts fram i våra styrdokument. Deweys (2004) tankar om demokrati har varit ett underlag för styrdokumentet i det svenska skolväsendet. Förskollärarna anser att utformningen av verksamheten i skolans värld kan påverka mycket när det gäller demokrati, men att demokratibegreppet är väldigt omfattande och komplicerat. Vissa av förskollärarna tog även upp att de kände att de inte kunde styra utbildningen så mycket eftersom det finns olika styrdokument och krav på vad som ska ingå inom en viss tid i verksamheten. Detta gjorde att vissa av förskollärarna kände sig maktlösa i olika demokratiska beslut. Alla tog även upp att de tyckte det var komplicerat att stå mellan två skolformer och mellan två olika läroplaner, eftersom förskoleklassen ligger som en bro mellan förskolan och skolan. Dewey lyfter upp

problematiken med olika styrdokument i skolans värld. Lärarna har motstridigheter då det både står att man ska se till varje individ, intresse men även att det finns ett förbestämt lärostoff. ”Den grundläggande frågan i varje läroplansteori är växelspelen mellan läroplanens krav på vissa kunskaper, färdigheter och värderingar och barnets egen omvärld” (Dewey 2004, s. 89).

6.3 Intelligent action & Learning by doing

Alla av de intervjuade förskollärarna belyste att de hade ett synsätt kring att barn lär sig bättre genom att vara en aktiv medforskare i de olika lärande situationerna. Detta var något som utspelade sig i den praktiskt verksamheten väldigt olika i de förskoleklasserna vi besökte. Detta är en viktig aspekt som Dewey och hans dotter tar upp och som han benämner som *Lerning by doing* (Dewey & Dewey 2008). Vi kunde observera att förskollärarna hade en teori/ ett synsätt men ett annat förhållningssätt på hur man förhöll sig till barnen i praktiken. De intervjuade tog även upp att man lätt glömde bort att diskutera och prata om begreppet demokrati, det var lätt att man handlade och glömde bort att lyfta en diskussion om vad man verkligen gjorde. Dewey uttrycker att man måste ta tillvara på både teorin och praktiken, vilket man gör i begreppen *Intelligent action* och *Learning by doing* som står för att människan är en aktiv individ gentemot sin omvärld, där utveckling är den viktigaste arbetsuppgiften. Eleverna måste få möjlighet att i praktik pröva och experimentera sig fram. *Intelligent action* och *Learning by doing* är två metoder som bygger på att man lyfter fram de demokratiska byggstenarna för att skapa samhällsmedvetna och demokratiska medborgare.

Dewey förespråkar ingen kravlös utbildning utan en utbildning som läggs till grund för elevens intresse. Förskollärarna måste aktivt stimulera eleverna för att fördjupa och ge barnen en bredare utbildning. Dewey ställer stora krav på lärarnas ämnesmässiga och pedagogiska kunskap. (Dewey 2004, s. 17)

Förskollärarnas förhållningssätt och synsätt är alltså en viktig aspekt i barnens utveckling.

En annan punkt som våra intervjupersoner framhöll var att det är svårt att få praktik och teori att gå ihop. Man påpekade att man ofta gör som man alltid har gjort utan att reflektera över varför man egentligen gör det. De lyfte även fram att det ställs mycket krav på dem från läroplanen att de ska hinna med vissa saker under viss tid. Detta kunde även vi se när vi observerade ute på fältet. Ett barn frågade varför de måste göra en aktivitet och en av förskollärarna svarade för att vi ska och att det är en viktig sak att kunna. Dewey (1999) lyfter att hela verksamheten skall genomsyras av en demokratisk anda, där förskollärarna ska uppmana och förespråka att eleverna ifrågasätter och lyfter sina åsikter. Vi kunde se att den demokratiska andan var på olika nivåer i olika förskoleklasser. Dewey (2004) lyfter att *Intelligent action* som står för att tanke och handling bör ses som ett, inte som en motsatts till varandra. Utan varandra kan man inte få en fungerande pedagogisk verksamhet i skolorna. Individerna ska kunna lära sig att reflektera över sina handlingar och lära sig av dem och hur ska de kunna göra detta om förskolläraren inte har detta förhållningssätt gentemot dem?

Vi kunde urskilja i en av förskoleklasserna att de inte arbetade utifrån begreppet *Intelligent action* då det hade olika aktiviteter i verksamheten, förskollärarna hade bestämt aktiviteten, men förklarade inte för barnen varför de skulle göra aktiviteten, aktiviteten konstruerades inte heller på barnens intresse utan barnen var passiva deltagare i en bestämd aktivitet. Man märkte att barnen tyckte detta var tråkigt då de började springa runt och inte lyssna på lärarna. Dewey påpekar om barnen inte aktivt och medvetet tillåts delta, avtar barnens intresse lätt och iver och viljan att delta försvinner. Dewey tar även upp att om man inte får delta kan en brist på verklig ansvarskänsla avta. Detta sker kanske inte medvetet, men automatiskt och omedvetet uppstår en inställning om att det inte påverkar eller angår mig, då försvinner de demokratiska grundvärderingarna hos barnen. Där man inte har något inflytande finns ingen känsla av personligt ansvar (Dewey, 2004). En viktig aspekt för demokratin är att skapa initiativkraft hos individerna och att ge utrymme åt dem att kunna skapa den, detta är en uppgift för lärarna i verksamheten att skapa. Att ha en demokratisk anda i verksamheten är ett måste som både tas upp i läroplanen och hos Dewey, att få handla och tänka demokratiskt gör individerna till demokratiska samhällsindivider. Här är ännu ett viktigt bevis på att man inte bara kan använda sig av metoden *Learning by doing* utan att man måste ta i akt varför man gör det. Dewey (2004) tar upp att pragmatismen kan beskrivas som en nyttometod. Vilket är en aktivitetspedagogik där

teori, praktik, reflektion och handling hänger ihop. Kunskap måste kunna bli till nytta och ha verklighetsanknytning.

Innan man ska planera in en aktivitet i verksamheten måste man ställa frågor som varför man gör detta? Vad har barnen för nytta av detta i verkliga livet? Hur kan man få ut teorin i praktiken. Dewey lyfter att det lätt blir att man i både teoretiska och praktiska diskussioner använder begreppet *eller* i stället för *och*. T.ex. barncentrering eller stoffcentrering, nytta eller nöje. Vilket menas med att man fokuserar på en punkt i taget i stället för att sammanföra dem till en. Detta var även något vi kunde se ute i verksamheten lärarna pratade om att de hade ett synsätt men att det var svårt att förhålla sig likadant ute i verksamheten.

Ofta och naturligt nog föreställer vi oss demokratin som handlingsfrihet, men glömmer bort betydelsen av det fria tänkandet. Vilket är nödvändigt för att kunna handla demokratiskt” (Dewey 2004, s.102).

7 Diskussion

7.1 Metoddiskussion

I vår metod har vi utgått ifrån Dencombe (2009). Vi anser att den kvalitativa metoden var mest relevant till undersökningen, då vi har kunnat få fram den information som vi har behövt för att kunna genomföra studien. Vi valde att använda oss av kvalitativa intervjuer eftersom vi strävade efter att få utförliga svar och inte skapa några slutna frågor. Vi ville även ge intervjupersonerna utrymme och tid till att kunna reflektera över frågorna som vi ställde. Vi känner att vi fick ett positivt resultat och gensvar av förskollärarna då de tyckte att det var bra att dem fick sätta ord på sina egna tankar och idéer. Vi valde att observera först och sedan intervjua och ställa frågorna till förskollärarna. Detta gjorde vi för att vi inte skulle påverka förskollärarnas förhållningsätt. Om vi däremot hade beslutat oss för att intervjua först och sedan observera, tror vi att vi hade fått fram ett annat resultat som kanske hade varit mer styrande. Vi tror att frågorna hade kunnat påverka deras agerande i verksamheten, och skapa osäkerhet samt att förskollärarna hade tänkt på frågorna som vi ställde när vi observerade dem och försökt agera utifrån svaren som vi fick. Vi valde att intervjua en person i taget eftersom vi ville få individens enskilda synsätt och åsikter. Om vi istället hade intervjuat i par hade vi kanske inte fått fram deras olika sätt att tänka, vi är medvetna om att det lätt kan bli att man talar för varandra i arbetslaget. Vi kunde urskilja genom samtalen att förskollärarna var osäkra om de hade samma synsätt kring demokrati som sina kollegor och frågade oss ifall de hade svarat lika. Vi ser inte detta som något negativt utan snarare som något positivt som förskollärarna kan bära med sig i sina arbetslag och diskutera med varandra.

7.2 Resultatdiskussion

Ett samhälle som kan kalla sig demokratiskt måste förhålla sig till vissa faktorer, som t ex att alla är lika värda och allas röster ska kunna komma fram. Ett samhälle skapas av individer som har ett socialt samspel mellan varandra. I olika sociala miljöer skapas olika sociala regler gentemot de individer som deltar och i vilken situation som det sker i (Dewey 2004). Detta formar hur olika samspel och kommunikationer ser ut. Kring demokratifrågorna i skolans värld uttrycker många pedagoger som i Persson (2010) avhandling intervjuade pedagoger om hur de handlade och hanterade demokrati i skolan och förskola, de benämnde att man upplevde att det fanns många områden som behövdes utvecklas för att kunna skapa en bättre demokratisk arena i skolans värld. Detta är något som vi vill belysa, att demokrati inte bara finns i verksamheten, utan det är något som man aktivt behöver arbeta med för att få en demokratisk grogrund i skolans värld. Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) och Dewey understryker att demokrati är en rådande diskurs i skolans verksamhet. Dewey (2004) framhäver vikten av att skapa en demokratisk anda i skolans verksamhet och ser detta som en väsentlig del i utbildningen. Men finns demokratin verkligen i skolans verksamhet? Är detta en självklar del av utbildningen? Utifrån våra observationer på fältet har vi kunnat se olika sätt att förhålla sig kring begreppet demokrati. Vi har uppmärksammat att demokrati inte alltid är en självklar del i den dagliga verksamheten. Begreppet demokrati är ett komplicerat begrepp med bred omkrets och det är svårt att verkligen sätta fingret på vad demokrati kan innebära. Precis som vi upplevde, belyser även Ribaeus (2014) i sin avhandling om demokrati uppdrag i förskolan att förskollärare upplever att Demokratibegreppet är ett stort begrepp som är svårt att arbeta med eftersom det innefattar så många aspekter och på grund av barnens låga ålder (Ribaeus, 2014). Detta kunde även vi urskilja när vi gjorde vår undersökning eftersom många förskollärare svarade att demokrati är ett stort och viktigt begrepp som innefattar många faktorer. Dock påpekade de även att begreppet demokrati var ett svårt begrepp att definiera. Dewey (1999) belyser dock att utmaningen inte ligger i barnens ålder, utan utmaningen ligger i att förskollärarna ska ha ett demokratiskt syn- och förhållningsätt i allt de gör i verksamheten. Qvarsell (2003) tar upp i sin studie om Barns perspektiv och mänskliga rättigheter, att demokrati i låg ålder handlar om att tolka barnens viljor. Detta är något som Persson

(2010) belyser att man ska vara försiktig med, för tolkar vi barnet alltid rätt eller gör vi vad vi tror är bäst för barnet.

Vi ställer oss då frågan, hur ska förskollärare kunna utöva demokrati när det inte finns någon specifik förklaring på begreppet i relation till skolans värld? Med detta skapas de tolkningsfråga för de förskollärare som arbetar i de olika förskolorna vilket innebär att demokrati kan betyda olika saker i olika sammanhang för olika personer. Vi uppmärksammade att förskollärarna hade farhågor kring begreppet, eftersom de tyckte att det var avancerat och inte alltid så lätt att förmedla. Dock belyser skolans läroplan att förskollärare ska arbeta med demokrati. Många förskollärare svarade att det var svårt att använda begreppet Demokrati med barnen på grund av deras låga ålder, då ställde vi frågan varför? Som svar fick vi att de inte hade tillräckligt med kunskap och tyckte att barnen var för små för att förstå begreppet. Vi upplever och kan se att det finns problematik i detta eftersom man redan i Lpfö 98 rev 2010 lyfter demokrati begreppet. ”I förskolan och förskoleklassen läggs grunden till att barn ska förstå vad demokrati är. Barn ska ges rätt till inflytande i sin egen vardag i förskolan och de ska utveckla insikter om vad begreppet demokrati kan innebära”. (Lpfö 98 rev. 2010, s 14). Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) beskriver i sin forskning att idag handlar litteratur och forskning mest om vad som kan vara intressant för de vuxna och barnen får agera som försökspersoner. De ställer sig frågan om det kan vara så att forskare och vuxna som arbetar ute i skolans värld tycker att barn måste ha ett utvecklat språk och vara äldre för att man ska lyssna på dem och ta deras tankar på allvar? Detta kunde vi även urskilja av förskollärarnas synsätt och förhållningsätt om demokrati. I Pramling Samuelsson och Sheridans (2003) forskningsgrupp finns tydliga motbevis på att det inte behöver vara så och att alla barn kan uttrycka sina viljor på olika sätt, vilket är en grundförutsättning för att kunna ha en demokratiskt grundad verksamhet i alla skolans årskurser (Pramling Samuelsson & Sheridan 2003). När vi vidare frågade förskollärarna om hur demokrati kan skapas svarade de att demokrati utvecklas i sociala sammanhang och därför är det viktigt att man interagerar tillsammans barn-barn & vuxna – barn och vuxen-vuxen. Detta är en viktig punkt som även Biesta (2003) framhåller utifrån Dewey som belyser att demokrati speglar en social gemenskap, där människor tillsammans utvecklar samhället och i detta avseende som vi tidigare nämnt lyfter han fram att utbildningen är helt avgörande för att kunna utveckla demokrati hos barnen (Biesta, 2003). Dewey

(1999) fokuserar mer på att skapa demokratiska samhällsmedborgare medan Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) går in på att barnen ska ha rättigheter till en demokratisk verksamhet här och nu. Vi tycker att båda dessa aspekter är viktiga till att handla och ha ett demokratiskt synsätt i skolans och förskolans värld. Mångfalden av förskollärarna som vi intervjuade höll med om denna punkt och sa att demokrati skapas tillsammans med andra, och att man måste göra allas röster hörda och respektera varandra åsikter och genom varandras olika synsätt skapas en djupare förståelse. Detta tycker även vi är en viktig aspekt som man behöver diskutera med varandra i de arbetslag man arbetar i och ställa de didaktiska frågorna, för vem gör vi detta, varför gör vi detta och är det verkligen så vi arbetar i vår egen verksamhet? Varje individ är viktig men utan samspel och kommunikation kan inte demokrati skapas. Kommunikation kan betraktas som ett socialt instrument, där redskap kan betraktas som andras idéer och uttryck. Om kommunikationen inte använder sitt redskap för att få fram information, eller för att visa upp vad man har lärt sig, förlorar kommunikationen sitt sociala syfte. Utan att kommunicera med varandra kan man inte få fram olika åsikter och man tar lätt för givet och skapas en tro i att den andra tänker likadant även fast den inte gör det. Utan kommunikation med barnen kan man inte utgå ifrån ett barns perspektiv, utan man tar för givet att man har rätt barn perspektiv och tror man vet bäst själv vad barnen tycker och tänker, vilket inte skapar en demokratisk verksamhet. Demokrati är alltså ett begrepp som skapas via sociala samspel. Dewey (1999) benämner begreppen samspel och kommunikation som en viktig faktor i det demokratiska arbetet. Vi kan inte mer än att hålla med honom. Ett samhälle eller en skola kan ej bli demokratiskt utifrån en individ utan det behövs flera för att skapa demokrati.

De flesta förskollärarna var eniga om att demokrati skapas i den dagliga verksamheten. Detta gör det viktigt att skolan vilar på en demokratisk grund och att de som arbetar där har ett demokratiskt förhållningssätt så att varje individ har en möjlighet att skapas till en demokratisk samhällsmedborgare (Dewey, 2004). Eftersom demokrati är ett stort ämne inom skolans värld och man skriver fram det i styrdokument frågade vi förskollärarna om de inte hade fått någon fortbildning kring demokrati och värdegrund, men det hade inte förekommit hos någon av de intervjuade i verksamheten, utan bara när de hade gått sin förskollärarytbildning. Ändå är demokrati ett ledande begrepp som framkommer i skolans styrdokument och som är

en viktig utgångspunkt i arbetet med barn och i dagens samhälle. Förskollärarna behöver samtala med varandra för att skapa större förståelse för begreppet demokrati och utvidga vad begreppet demokrati kan innebära för andra. Om förskollärarna endast får sitta med sin egen kunskap kan den inte utvecklas. Dewey (1999) belyser att man bör se litteraturen som en återspeglning och tolka den efter de sociala erfarenheter som man äger. Därför kan man inte lita blint på litteraturen eller på sina egna erfarenheter utan man måste se de tillsammans som ett.

Många förskollärare upplevde en strävan efter att arbeta på ett demokratiskt sätt som når ut till alla. Vi vill skilja på ett demokratiskt förhållningssätt och ett demokratiskt synsätt. Vi har urskilt att en förskollärare kan ha ett synsätt på demokrati men ändå förhålla sig till ett annat. Dewey (2004) tar även upp detta att det är väldigt enkelt att glömma bort att teori och praktik hör samman med varandra, det händer väldigt ofta att man skiljer dessa åt och bara använder ett av sätten, vilket skapar en ofullständig utbildning. Vi frågade vidare hur de kunde få in demokrati i barnens vardag, och vi observerade förskollärarnas förhållningssätt gentemot barnen. Förskollärarna svarade i intervjuerna att det var viktigt att barnen fick komma till tals och vara med att bestämma. I vissa situationer som vi observerade kunde vi urskilja att synsättet på demokrati inte var detsamma som förhållningssättet till demokrati. Vi kunde se att planeringar hade skett i förväg, barnen hade inte fått vara delaktiga i beslut som förekom, och när barnen ville göra sin röst hörd fick de inte komma till tals. Man bad barnen sitta ner och lyssna på förskollärarna utan att de själva fick bli lyssnade på. Vad säger detta om vuxna förebilder, är det detta vi vill förmedla för barnen, att vi bestämmer och beslutar? Förskollärarna i förskoleklassen X tyckte de teoretiska aspekterna var den viktigaste aspekten och glömde bort den praktiska delen. Barnen lärde sig rabbla upp de rätta svaren men fick ingen förklaring om varför de svaren just var de rätta. Både Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) och Dewey (2004) riktar stark kritik åt detta sätt att arbeta, och belyser båda två att barnen måste bli aktiva deltagare för att kunna bibehålla sin nyvunna kunskap bättre. Vi kommer till begreppet Learning by doing och intelligent action lite senare i studien som vi tycker är utmärkta metoder att arbeta med för att kunna skapa en demokratisk verksamhet. Vi kunde urskilja att den demokratiska andan var väldigt olika på olika förskoleklasser, vi uppmärksammade detta och funderade på om det berodde på förskollärarnas olika förhållningssätt. Dewey (2004) belyser precis som många andra

forskare att de som arbetar i skolans värld har en stor del med hur demokratin i skolan ser ut, det bror på vilket synsätt och vilket förhållningssätt pedagogen har. Många av de förskollärarna vi intervjuade påpekade att det var för stora barngrupper och för få personaler och detta gjorde så det var svårt att hinna med varje enskilds individs vilja och behov. Dock är detta ett krav från Skolverket och en arbetsuppgift som förskollärare har. Vilket blir lite av en motsägelse, för hur ska man kunna se både till individens och gruppens bästa på samma gång. Ingen är den andra lik vilket skapar att alla barn har olika behov och viljor. Vi kom fram till att förskollärarens förhållningssätt var av stor vikt för hur demokratin ser ut, med samma resurser och möjligheter är det ändå förskolläraren som avgör vilken demokrati som ska finnas i deras klassrum. Är det att man är rädd att makten ska försvinna och barnen själva ska ta över undervisningen? Vad vi kunde se för anledning var oftast att personalen var rädda för att det skulle skapas kaos i klassrummet.

7.3 Vidare forskning

Vidare forskning kan vara att gå tillbaka och se om förskollärarnas förhållningsätt har förändrats, efter att vi har varit där och gjort vår studie. Detta eftersom det väcktes tankar och funderingar hos förskollärarna om de verkligen hade gemensam syn som sina kollegor kring de yrkesetiska aspekterna. Nu har de haft möjlighet att lyfta och diskutera detta tillsammans i arbetslaget. Det hade varit intressant att gå tillbaka och se om det har skett någon förändring eller om någon har bett om att få fortbildning kring demokrati i verksamheten.

| _____

8 Sammanfattning

Studiens syfte är att få kunskap om hur demokrati kan se ut i olika förskoleklasser. De metoder som har används är intervjuer och observationer och antalet undersökta är åtta olika förskollärare i fyra olika förskoleklasser.

Vi har i vår studie utgått ifrån Deweys syn på demokrati, vilket vi har delat upp i olika begrepp som han använder sig av. Detta har vi gjort för att kunna se med Deweys glasögon hur man kan tolka förskollärarnas förhållningssätt och synsätt utifrån begreppen *Intelligent action & Learning by doing*, *samhälle*, *individ och utbildning och samspel*, *kommunikation*.

Utifrån dessa begrepp har vi kunnat se och urskilja olika sätt att handla demokratiskt och få en innebörd om vad demokrati kan innebära i förskoleklassen vardag. Dewey belyser även att demokrati inom utbildning går ihop med synen på förhållandet mellan individ och samhälle vilket vi har kunnat urskilja genom vår studie.

Vi har kommit fram till att det inte finns någon specifik förklaring på begreppet demokrati i relation till skolans värld. Detta blir istället en tolkningsfråga för de förskollärare som arbetar i olika förskoleklasser. Detta innebär att demokrati kan betyda olika saker i olika sammanhang för olika personer (2004). För att demokrati ska genomsyra hela verksamheten krävs det att förskollärarna som arbetar där har ett demokratiskt synsätt, men även att de förhåller sig demokratisk i den praktiska verksamheten. Genom vår studie har vi kommit fram till att det är många förskollärare som har ett demokratiskt synsätt och tar det förgivet, men när de väl ska utöva detta praktiskt i verksamheten glöms det lätt bort.

Vi kom även fram till att förskollärarens förhållningssätt var av stor vikt för hur demokratin ser ut, med samma resurser och möjligheter är det ändå förskolläraren som avgör vilken demokrati som ska finnas i deras klassrum.

Referenser

- Arnér, Elisabeth (2009). *Barns inflytande i förskolan: en fråga om demokrati*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bae, Berit, (2009). *Children's right to participate - challenges in everyday interactions*. A Department of Teacher Education and International Studies. Oslo: Oslo University College.
- Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. (2009). Stockholm: UNICEF Sverige.
- Biesta, Gert (2003). Demokrati: ett problem för utbildning eller ett utbildningsproblem? *Utbildning & Demokrati*. 12(1) s. 59-80.
- Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Dewey, John (1999). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Dewey, John (2004). *Individ, skola och samhälle: utbildningsfilosofiska texter*. 4., [utök.] utg. Stockholm: Natur och kultur.
- Dewey, John & Dewey, Evelyn (2008). *Schools of to-morrow*. Mineola, N.Y.: Dover Publications, Inc.
- Engdahl, Ingrid & Ärlemalm-Hagsér, Eva (2011). *Barns delaktighet i det fysiska rummet: Svenska OMEP:s utvecklingsprojekt med stöd av Allmänna arvsfonden 2007-2010*. Stockholm: Svenska OMEP
- Johansson, Eva & Johansson, Barbro (2003). *Etiska möten i skolan: värdefrågor i samspel mellan yngre skolbarn och deras lärare*. 1. uppl. Stockholm: Liber.
- Lgr11 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. (2011). Stockholm: Skolverket.

Lindahl, Marita (2005). Children's right to democratic upbringing. *International Journal of Early Childhood*. 37(3), ss.33-47.

Lpfö98 rev.2010 *Läroplan för förskolan*. [Ny, rev. utg.] (2010). Stockholm: Skolverket.

Nykänen, Pia (2009). *Värdegrund, demokrati och tolerans: om skolans fostran i ett mångkulturellt samhälle*. [Ny utg.] Stockholm: Thales.

Persson, Lars (2010). *Pedagogerna och demokratin: en rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2001). Children's Conceptions of participation and influence in pre-school. A perspective on pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood*. 2(2), ss. 169–194.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk Forskning i Sverige*. 8(1–2) ss. 70–84.

Qvarsell, Birgitta. (2003). Barns perspektiv och mänskliga rättigheter: Godhetsmaximering eller kunskapsbildning? *Pedagogisk forskning i Sverige*. 8(1-2), ss. 101-113.

Qvarsell, Birgitta. (2011). Demokrati som möjlighet i små barns liv och verksamhet. *Nordisk Børnehaveforskning*. 4(2) ss. 65–74.

Ribaeus, Katarina (2014). *Demokratiuppdrag i förskolan*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet.

Rönström, Niclas (2003). Moralisk pluralism och demokratisk livsstil – Deweys reflektiva moral som pedagogik. I Hartman, Sven, Roth, Klas och Rönström, Niclas (red.) *John Dewey – om reflektivt lärande i skola och samhälle* (ss. 32-94). Stockholm Library of Curriculum Studies 12. HLS Förlag.

Tellgren, Britt (2004). *Förskolan som mötesplats: barns strategier för tillträden och uteslutningar i lek och samtal*. Lic-avh. Örebro: Örebro Univ.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.* Stockholm: Vetenskapsrådet

Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2005). *Lyssnandets pedagogik: etik och demokrati i pedagogiskt arbete.* 1. uppl. Stockholm: Liber.

Bilagor

Bilaga Bilaga 1

Intervjufrågor

1: Hur ser du på demokrati i förskolans verksamhet? Vad är det för dig?

2: Vilka möjligheter ger ni barnen att vara delaktiga? När får de vara delaktiga?

3: Har ni diskuterat med barnen om begreppet demokrati?

Vad det kan innebära och vad det betyder för dem?

Poängterar ni för barnen när de får vara med och göra demokratiska val och berättar varför?

4: Hur tar ni tillvara på barnens initiativ i er planering för verksamheten?

Har ni någon teori som ni utgår ifrån i er verksamhet?